

**ZBIGNIEW JAKUBOWSKI, CZESKIE I MORAWSKIE
FUNDACJE KANONICKIE XIV-XV WIEKU (STUDIUM
Z DZIEJÓW DEVOTIO MODERNA), WYDAWNICTWO
WSP W CZĘSTOCHOWIE, CZĘSTOCHOWA 2001, SS.124.**

Widoczny w ostatnich latach w naukowej literaturze historycznej wzrost zainteresowania monastycyzmem jako problematyką badawczą dotyczy też kanonikatu regularnego. Potrzebę systematycznych badań naukowych tego zakonu postulowało od dawna wielu wybitnych historyków. Bowiem w wielu państwach Europy zakon ten, na równi z innymi średniowiecznymi, odegrał wybitną rolę kulturotwórczą. Tymczasem wciąż zbyt mało o nim i jego instytucjach wiadomo.

W krąg autorów zajmujących się problematyką zakonu kanonickiego wpisał się ostatnio Zbigniew Jakubowski książką traktującą o fundacjach kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV wieku w Czechach i na Morawach. Autor, zmarły w październiku 2002 roku, był pracownikiem naukowym, adiunktem w Instytucie Filozoficzno-Historycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Zajmował się zagadnieniami historii i kultury Czech i pogranicza polsko-czeskiego. W strukturach uczelni pełnił obowiązki Prorektora ds. Nauczania i Wychowania, Prodziekana Wydziału Filologiczno-Historycznego, Kierownika Zakładu Historii i Teorii Kultury oraz Kierownika Zakładu Historii i Kultury Narodów Europy Środkowej i Wschodniej. Z informacji zawartych w tekście, a także z prezentacji prasowych wynika, że książka jest pracą habilitacyjną, „zrecenzowaną przez wybitnych historyków z Czeskiej Akademii Nauk w Pradze, w której też miało się odbyć kolokwium habilitacyjne” (*Gazeta Wyborcza Częstochowa*, 30.X.2002, s. 6). Kolokwium nie odbyło się jednak ze względu na śmierć Autora.

Temat rozwinął Autor w trzech rozdziałach. W pierwszym (s. 10-75) przedstawił fundacje na terenie Czech, a mianowicie w Roudnicy, w Kłodzku, w Pradze, w Jaromerze, Rokycanach, Sadskiej, Treboniu i Lanskronie. W rozdziale drugim (s. 76-88) omówił fundacje na Morawach, tj. w Sternberku, Fulneku, Prostejovie. W rozdziale trzecim (s. 89-95) omówił schyłek i upadek kanonikatu regularnego w tymże regionie na skutek wojen husyckich, aczkolwiek na okres tegoż schyłku przypadła jeszcze fundacja dwóch nowych placówek – w Borovanach i w Ołomuńcu. Książkę otwiera

krótkie wprowadzenie (s. 5-9), zamykają zaś indeks nazwisk i nazw osobowych (s. 97-108), indeks skrótów (s. 109), spis ilustracji (s. 111-112), streszczenie w języku czeskim (s. 113-114) i aneks zawierający trzy dokumenty łacińskie fundacji klasztorów w Roudnicy, w Pradze oraz w Ingelheim (s. 116-124).

Kanonicy regularni św. Augustyna przybyli do Czech w I poł. XIV wieku. Jednym z nich był Konrad Waldhauser, którego głośne kazania i pisma teologiczne stanowiły niejako preludeum mających nastąpić tu nieco później zmian narodowościowych, religijnych i politycznych, m.in. działalności Jana Husa. Pierwszym ich ośrodkiem była prepozytura w Roudnicy, nieopodal Pragi, ufundowana w maju 1333 roku przez biskupa praskiego Jana z Dražic. Potem były inne ośrodki: Kłodzk (Glatz) ufundowany w 1349 roku przez arcybiskupa Arnosta z Pardubic; Praga, ufundowany w 1350 roku przez cesarza Karola IV; Ingelheim ufundowany w 1354 roku również przez cesarza Karola IV; Jaromer ufundowany w 1351 roku przez arcybiskupa Arnosta z Pardubic; Rokycany i Sadska, ufundowane w 1362 roku również przez arcybiskupa Arnosta; Treboń ufundowany w 1367 roku przez rodzinę Rozemberków; Lanskrouna ufundowany w 1389 roku; Sternberk ufundowany w 1372 roku przez biskupa Alberta ze Sternberku; Fulnek ufundowany w 1389 roku przez Benesa z Krawarza; Prostejov ufundowany w 1391 roku przez Piotra Krawarza; Borovany, ufundowany w 1454 roku przez Piotra z Linzu; Ołomuniec otwarty w 1495 lub 1496 roku. Większość tych placówek została zniszczona w XV wieku w czasie wojen husyckich. Te, które przetrwały lub się odrodziły upadły w XVI wieku, jak Kłodzk lub zostały skasowane pod koniec XVIII wieku.

Problemem otwartym do dzisiaj pozostaje sprawa pochodzenia pierwszej wspólnoty roudnickiej. Część historyków, idąc za dość mętnym przekazem klasztoru landskrouńskiego podaje, że pierwsi roudniccy kanonicy regularni pochodzili z awiniońskiej kanonii, która wchodziła w skład znanej kongregacji francuskiej św. Rufa. Dražic miał poznać i nawiązać bliższe kontakty z tą kongregacją w czasie swojego dość długiego pobytu w Avinionie w latach 1318-1329. Sami natomiast kanonicy regularni kręgu roudnickiego, wśród których znaleźli się także M.A. Gorczyński i J.H. Matuszewicz, idąc za tradycją żywą przekazywaną we wspólnotach z pokolenia na pokolenie wskazywali w swoich pismach i publikacjach na prepozyturę św. Piotra in Coelo Aureo w Pawii we Włoszech, która wówczas wchodziła w skład równie starej kongregacji św. Krzyża w Mortara, jako klasztor macierzysty swojej gałęzi zakonnej. Najnowsze badania zdają się wskazywać, że grupa kanonicka, która za sprawą biskupa Dražica osiadła w Roudnicy składała się z zakonników przynależących wcześniej do dwóch kongregacji: Św. Rufa i Św. Krzyża. Okazuje się bowiem, że kanonicy

francuskiej kongregacji św. Rufa mieli także swoje domy na terenie Włoch, a klasztor w Portofino obsadzali na zmianę z kanonikami kongregacji mortareńskiej.

W pracy nie znajdziemy jednak o tym mowy. Zresztą, ogólnie mówiąc, opracowanie jest pozycją, którą trudno zakwalifikować do konkretnej grupy dzieł. Aż trudno uwierzyć, że jego redakcja zabrała Autorowi „prawie dwa dziesięciolecia” (s. 95). Dziwić musi również fakt, że otrzymała pozytywne recenzje profesorów Czeskiej Akademii Nauk, gdyż jest zwyczajną kompilacją przestarzałych, a w kilku wypadkach, delikatnie mówiąc, nieaktualnych już i błędnych informacji o wymienionych wyżej klasztorach obediencji roudnickiej, zebranych z różnych publikacji, które ukazały się zasadniczo w XIX wieku i w kresie międzywojennym XX wieku. Autor nie sięgnął do najnowszej literatury, nie uwzględnił wyników badań historycznych ostatnich czasów. Pominę tu już prace takich autorów, jak M. L. Loschiavo, A. Pobóg-Lenartowicz, F. Machilka, L. Matusik, S. Ryłki, W. Mrozowicza, K. Łataka, C. Eggera, M. Zemka. Nie mogę jednak nie przywołać tu monumentalnej monografii tychże klasztorów wydanej w latach 1994/1997 pod auspicjami Instytutu Naukowego im. Gebharda Kobergera w Wiedniu (*Die Stifte der Augustiner-Chorherren in Bohmen, Mahren und Ungarn*, Klosterneuburg-Wien 1994, s. 360; *Die Stifte der Augustiner-Chorherren in Osterreich, Sudtirol und Polen*, Klosterneuburg-Wien 1997, s. 541).

Z ogromną przykrością zauważyć też trzeba, że z powszechnie znanych danych Autor wyprowadza błędne, a czasem wprost bezsensowne wnioski, jak chociażby ten o zbieżności statutów klasztoru roudnickiego z dziełami Tomasza a Kampis (s. 31). W swoich wywodach nierzadko sam sobie zaprzecza, formuje twierdzenia wykluczające się wzajemnie, jak w przypadku opisu statutów roudnickich, o których na s. 26 twierdzi, że były wyjątkowe, stanowiły nowość, a na s. 29 że „w statutach z Roudnic nie ma nic szczególnie nowego”. Podaje informacje nieprawdziwe jak ta, że w archiwum klasztoru Bożego Ciała w Krakowie znajdują się zasoby rękopiśmienne proveniencji roudnickiej (s. 24). Nie jest też prawdą, że klasztor roudnicki posiadał ogromne dobra materialne (s. 24). O jego prestiżu świadczyły nauka i dyscyplina w duchu „devotionis modernae”. A to, że w 1338 roku spisano inwentarz majątku klasztornego, nie oznacza wcale, że był on znaczny. Jest natomiast prawdą, że czesko-morawscy kanonicy regularni nie utworzyli do końca XV wieku formalnej kongregacji, ale możemy śmiało mówić o obediencji roudnickiej opartej na wzajemnych konfraterniach i zachowywaniu tych samych statutów. Uwagę zwracają nieszczęśliwe wyrażenia, jak np. „konstytuowanie statutów zakonnych”, zamiast redakcja i inne (s. 26). Dowolnie stosuje Autor nazwę zakonu,

mówiąc raz o *kanonikach regularnych*, innym zaś razem o *augustianach regularnych* (s. 77). Poważnym wreszcie mankamentem jest zupełny brak zakończenia, wykazu źródeł oraz wykorzystanej w pracy literatury.

W sumie książce Z. Jakubowskiego należy się o tyle uwaga naukowa, że można ją przytaczać jako przykład nierzetelności badawczej, niechlujstwa warsztatowego i marnotrawstwa środków.

Ks. Kazimierz Łatak CRL, Elk